

Polt Péter¹

A 21. század kihívásainak hatása a büntetőeljárásra – Kriptovaluták, azaz az új vagyoni értékek büntetőjogi kérdései²

A digitalizáció hatása az Európai Igazságügyi Térségre

Az első két ipari forradalmat követően sokan a harmadikról mint digitális forradalomról beszéltek, sőt napjainkban a digitális fejlődés legutóbbi fázisát negyedik ipari forradalomként is emlegetik. Élő tapasztalat, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás eddig lassabban találta meg a válaszait e változásokra, ugyanakkor a bűnelkövetők sokkal gyorsabban fedezik fel és hasznosítják a technológiában rejlő lehetőségeket. A jog csak rohan a technológiai fejlődés után, és úgy látszik, egyre inkább olyan kényszerben vagyunk, amikor a bűnüldözés – ha eredményeket akar elérni – nem várhatja meg a gazdasági jogalkotás lépéseit, és a saját útját kell járnia, alternatív utakat kell keresnie.

Ma már a bűnözés olyan új, szerteágazó formáival kell felvenni a küzdelmet, mint például a számítástechnikai rendszereket érintő bűncselekmények, a kiberbűnözés, az online zaklatások, a kriptovalutákkal elkövetett bűncselekmények vagy újabban a mesterséges intelligenciához kapcsolódó elkövetési magatartások.

Nyilvánvalóan a jogalkotó sem hagyhatta figyelmen kívül a jelenséget, így az elmúlt évtizedekben folyamatosan bővült a modern bűnözési formák elleni jogi fellépés eszköztára.

¹ Legfőbb ügyész; tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészet-tudományi Kar Büntetőjogi Tanszék. Kapcsolat: polt.peter@uni-nke.hu.

² A tanulmány a legfőbb ügyész 2019. május 16-án, Tallinban, a Nadal Network konferencián tartott, *Digital tools in criminal proceedings – Challenges of criminal law especially with regard to cryptocurrencies* című előadásának tematikáján alapul.

Kriptovaluták, azaz az új vagyoni értékek büntetőjogi kérdései

Felderítés és bizonyítás

Annak érdekében, hogy a digitális eszközök egyébként nagyon szerteágazó problémakörét és az új IT-megoldásokkal folyamatosan felmerülő eljárási jogi problémaköröket jobban meg lehessen világítani, a vizsgálati kört a kriptovaluták egyáltalán nem egységesen megítélt területére kívánom leszűkíteni. Azt szeretném szemléltetni, hogy a bűnüldözés a digitális ökoszisztémában akkor lehet sikeres, ha 1. a digitális eszközök mellett 2. az alkalmazásuk módszerei és 3. az alkalmazásuk szabályrendszere is adott. Csak e három komponens együttes érvényesülése biztosíthatja az eredményes fellépést.

Olyan közegben kell a felderítésnek mozognia, ahol az országhatárokon belül bevált eljárási technikák nem alkalmazhatók automatikusan. Az online világ gyorsaságával szemben a bűnüldözés és igazságszolgáltatás ezért eleve lassabb, ezzel szemben az elektronikus bizonyítékok gyorsan elenyészhetnek. Mindez felerősíti a valós idejű információgyűjtés igényét is. Az elektronikus bizonyítékokhoz való közvetlen hozzáférés gyorsítása érdekében indított uniós kezdeményezések is csak ott lehetnek eredményesek, ahol az elektronikus bizonyítékok legalább egy elérhető szolgáltató birtokában vannak. Ugyanakkor továbbra is fennmaradnak olyan területek – például a kriptovaluták esetében –, ahol még a digitális eszközeinkkel sem garantált a felderítés eredményessége.

A kriptovaluták legfontosabb jellemzői

A *bitcoin* megjelenése óta nagyjából 12 év telt el, ami a digitális fejlődést illetően meglehetősen hosszú idő. Gondoljunk csak az innovációk megjelenésének gyorsuló ütemére. Mégis, azt mondhatjuk, hogy mindmáig nem sikerült egységesen és egyértelműen kezelni az új vagyonelemeket és a velük kapcsolatos feladatokat a tagállami jogrendszerekben. A nemzeti jogrendszerek viszonya a kriptovalutákhoz vegyes, a képzeletbeli skála a szabályozástól a megtűrésen át a tiltásig húzódik.³ Érdekesség, hogy az uniós jogalkalmazás⁴ és jogalkotás is

³ Law Library of Congress: *Regulation of cryptocurrency around the world* (2018. június).

⁴ Az Európai Központi Bank jelentései rendre utalnak a felmerülő veszélyeire. Az Európai Unió Bírósága korábban egy adózással kapcsolatos döntésében fejtette ki álláspontját a kriptovalutákról. Lásd: a C-264/14. számú ügyet; a Bíróság a 2015. október 22. napján hozott ítéletében a közös hozzáadottértékadó-rendszerről szóló, 2006. november 28-i 2006/112/EK tanácsi irányelv rendelkezéseinek értelmezése során utalt a kriptovalutákra. Az ítélet szerint a bitcoin virtuális deviza,

csak valamilyen kapcsolódó jogi kérdést illetően foglalkozik a kriptovalutákkal, azonban ez a szemlélet úgy tűnik, hogy hamarosan változni fog.⁵

A kriptovaluták újdonsága, hogy általuk először vált lehetővé a digitális értékmegjelenítés és -közvetítés. A technikai alapot egy decentralizált peer-to-peer hálózat és az úgynevezett blokklánc (*blockchain*) jelenti. Ez egy megosztott könyvelést (*distributed ledger*) biztosító rendszer, amelynek jellemzője, hogy a résztvevők saját maguk kezelhetik az egymás között végrehajtott tranzakciókat rögzítő könyvelést. Nincs szükség semmilyen központi hatóságra ahhoz, hogy ez az elszámolás megbízható legyen.⁶ Az alkalmazáshoz elegendő egy applikáció feltelepítése bármely internetkapcsolattal rendelkező eszközre (okostelefonra, személyi számítógépre). A rendszer képes teljes anonimitást biztosítani a felhasználónak.

A kriptovaluta közgazdasági értelemben attól decentralizált, hogy nincs kibocsátója, és a rendszer felett semmilyen szervezet nem rendelkezik prudenciális felügyelettel. A rendszer mögött nincs aranyalap vagy egy állam gazdasága. Értékét a technológia mellett a felhasználók bizalma alapozza meg.

A jogi problémát az okozza, hogy a kriptovaluták egyes jogrendszerekben, így a magyarban sem illeszthetők be az elfogadott vagyonelemek körébe, a klasszikus dolog-jog-követelés jogi kategóriáiba.⁷

Nem ingó dolgok. A magyar jogban a dologra vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell a pénzre és az értékpapírokra, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre.⁸ A kriptovaluta nem természeti erő (például áram), nem pénz, sem elektronikus pénz. Ennek egyik fő oka, hogy nincs kibocsátója. A pénzkibocsátás jogát Magyarországon az állam a Magyar Nemzeti Bankon keresztül gyakorolja.⁹ A vonatkozó uniós szabályozás¹⁰ alap-

amelyet az átváltási ügyletek keretében hagyományos devizákra váltanak át. Az ítéletben a Bíróság a bitcoin tárgyú, fizetőeszközök átváltásából álló ügyleteket nem sorolta a „termékértékesítés” fogalma alá, hanem szolgáltatásnyújtásnak tekinti azokat.

⁵ Az Európai Bizottság új digitális pénzügyi csomagot fogadott el, benne a digitális pénzügyi szolgáltatási és a lakossági pénzforgalmi stratégiával, valamint a kriptoeszközökre és a digitális rezilienciára vonatkozó jogalkotási javaslatokkal. Online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/IP_20_1684

⁶ Turzó Ádám Pál: Viharként söpör végig a pénzügyi rendszeren a nagy Bitcoin-titok. *Portfolio.hu*, 2015. szeptember 23.

⁷ Szathmáry Zoltán: Új vagyonelemek. In Miskolczi Barna – Szathmáry Zoltán: *Büntetőjogi kérdések az információk korában. Mesterséges intelligencia, big data, profilozás*. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 146–165.

⁸ Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 5:14. §.

⁹ Alaptörvény; Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény.

¹⁰ Lásd a belső piaci pénzforgalmi szolgáltatásokról és a 2002/65/EK, a 2009/110/EK és a 2013/36/EU irányelv és a 1093/2010/EU rendelet módosításáról, valamint a 2007/64/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2015/2366 Európai Parlament és Tanács irányelv 4. cikk 25. pontját.

ján sem tekinthető *pénznek*, mivel az csak a bankjegy és pénzérme, számlapénz vagy az elektronikus pénz lehet. Az elektronikus pénz a kibocsátóval szembeni követelés által megtestesített, elektronikusan tárolt – ideértve a mágneses tárolást is – monetáris érték, amelyet pénzeszköz átvételével bocsátanak ki.¹¹

A kriptovaluta nem tekinthető dematerializált értékpapírnak sem.¹² Az érték-papír keletkezésének fogalmi eleme ugyanis szintén a kibocsátó. Vitatható a kriptovaluta vagyoni értékű jogként történő értelmezése is, mivel jogként csupán az ismerhető el, amely rendelkezik a rá vonatkozó jogforrásokkal. A kriptovaluták mögött azonban nem áll kötelmi viszony. A virtuális deviza tehát szabályozatlan, digitális fizetőeszköz.

A kriptovaluták büntetőjogi vonatkozásai

Annak ellenére, hogy szabályozatlan vagyonelemek, a kriptovaluták vagyontárgyként a) a bűncselekmények elkövetésének tárgyai lehetnek, vagy b) a bűncselekményből származó vagyon tárolásának eszközei. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy mind az uniós, mind a magyar büntetőjogi szabályozás csak ez utóbbi vonatkozását érinti.

Nem olyan régi fejlemény, hogy az Európai Parlament és a Tanács 2018/843. számú irányelve¹³ a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem jegyében kiterjeszti a vagyon fogalmát a virtuális fizetőeszközeire is. Az irányelv alapján a „virtuális fizetőeszköz” olyan digitális értékmegjelenítés, amelyet nem központi bank vagy közigazgatási szerv bocsát ki, nem rendelkezik a pénz jogi státuszával, de természetes vagy jogi személyek elfogadják csereértékként, valamint elektronikusan átutalható, tárolható és lehet vele elektronikusan kereskedni. E fogalmat vette át az Európai Parlament és a Tanács a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről és a 2001/413/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2019/713 irányelve;¹⁴ illetve ugyanezen irányelv (10) preambulumbekzdése rögzíti azt is, hogy a virtuális fizetési eszközök átutalását lehetővé tevő digitális pénztárcáknak ugyanolyan

¹¹ Lásd az elektronikuspénz-kibocsátó intézmények tevékenységének megkezdéséről, folytatásáról és prudenciális felügyeletéről, a 2005/60/EK és a 2006/48/EK irányelv módosításáról, valamint a 2000/46/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló 2009/110/EK irányelv 2. cikk 2. pontját.

¹² Lásd Ptk. 6:565. §-át és a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény 5. § (1) bekezdés 29. pontját.

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK és a 2013/36/EU irányelv módosításáról.

¹⁴ Lásd a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről és a 2001/413/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2019/713 irányelv 2. cikk d) pontját.

mértékben kell ezen irányelv hatálya alá tartozniuk, mint a készpénz-helyettesítő fizetési eszközöknek.

Úgy vélem, e vagyoni fogalomnak megfelel a magyar Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 76. §-a, amely alapján a vagyoneklkobzás alkalmazásában vagyonon annak hasznát, a vagyoni értékű jogot, követelést, továbbá *bármely, pénzben kifejezhető értékkel bíró előnyt* is érteni kell. A kriptovaluta tehát büntetőjogilag értékelhető vagyonelemnek minősül Magyarországon is, így például vagyoneklkobzás alá eshet.

Eljárásjogi kérdések

A kriptovaluták nyomozási kérdései és a nemzetközi bűnügyi együttműködés előtt álló kihívások

Bonyolultabb kérdés, hogy miként derítsük fel a kriptovalutákkal kapcsolatos illegális tevékenységeket és miként biztosítsuk e vagyont. A virtuális fizetőeszközök anonimitása és közege jelenti a kihívást eljárásjogi szempontból, a felderítés és ezen vagyonelemek biztosítása tekintetében. A probléma alapja részben technológiai, részben jogi, és csak részben a már említett magánjogi alapok hiánya.

A pénzmosás és a terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem érdekében az illetékes hatóságoknak képesnek kell lenniük arra, hogy nyomon kövessék a virtuális fizetőeszközök használatát. A „*follow the money*” módszere csak akkor alkalmazható, ha a blockchainalapú tranzakciók anonimitásával tudunk mit kezdeni. Mindez a tranzakciók nyomon követésének képességét igényli. Ez önmagában nagy kihívás, figyelemmel a lehetséges kriptovaluták nagy számára. Így a felderítés eleve csak úgy irányulhat a kriptovaluták felé, ha már felmerült valami konkrét információ egy konkrét kriptovalutával végrehajtott tranzakcióval kapcsolatosan.

Azt mondhatjuk, hogy tulajdonképpen nincs is feltétlenül szükség különleges technikai eszközök fejlesztésére az átutalások nyomon követéséhez, elérhetőek olyan online szolgáltatások is, amelyekkel mindez megoldható (például különféle *block explorer* szolgáltatásokkal). A blockchain monitorozása nem lehet problémás joghatósági szempontból sem, hiszen a blockchain – mint említettem – nyilvános adat. A probléma továbbra is a tranzakciók egyrészt személyhez, másrészt bűncselekményhez kapcsolása és mindezek időszerű megállapítása. A kérdés, hogy mindezen milyen módszer alkalmazható.

E kapcsolat azonosítása e fizetési rendszer be- és kilépési pontjain oldható meg, azaz akkor, amikor a kriptovalutát hagyományos pénzre váltják át és vissza. Jogi oldalon a már hivatkozott 2018-as irányelv a pénzmosás elleni küzdelem

jegyében meghatározza a virtuális letétkezelő pénztárca-szolgáltató fogalmát. Az irányelv a letétkezelő pénztárca-szolgáltatót és az átváltási szolgáltatásokat nyújtó szolgáltatókat is kötelezi a pénzügyi intézményekre előírt pénzmosás-megelőzési szabályok alkalmazására. A cél, hogy megszűnjön a tranzakciók anonimitása az Európai Unióban bejegyzett és az irányelv hatálya alá tartozó szolgáltatók igénybevétele esetében.

Az irányelv azonban nem oldja meg a virtuális fizetőeszközökkel végrehajtott műveletek anonimitásával kapcsolatos valamennyi problémát. Ugyanis a virtuális fizetőeszközök környezete jelentős részben továbbra is anonim marad addig, amíg a felhasználók az ilyen szolgáltatók igénybevétele nélkül is végezhetnek műveleteket. Ebben a tekintetben a kriptovaluták képesek úgy működni, mint a készpénz. Kérdéses, hogy milyen digitális eszközök fejleszthetők erre a problémára.

Emellett a kriptovalutákkal kapcsolatos nyomozási kérdések sok esetben az úgynevezett *darkneten* folytatott illegális tevékenységek nyomozásai kapcsán merülhetnek fel, ami a technikai eszközök alkalmazását erősen uniós és nemzetközi együttműködési keretek közé helyezi. Ezen a ponton kérdéses: milyen technikai eszköz alkalmazható más állam szuverenitásának sérelme nélkül, mihez kell jogsegély, milyen joghatósági problémák merülnek fel, és hogyan biztosítsuk a vagyont.

A tranzakciók személyhez és bűncselekményhez kötése sok esetben csak speciális nyomozási technikák – a magyar jogban úgynevezett leplezett eszközök – alkalmazásával kivitelezhető. Ez felöleli az online házkutatást a kriptovaluta alkalmazásához szükséges adatok (úgynevezett walletfájl) és jelszavak felkutatása érdekében, az online fedett nyomozók igénybevételét vagy úgynevezett csapdaállítást.

Magyarországon az információs rendszer titkos megfigyelése¹⁵ bírói engedélyhez kötött, speciális felderítési eszköz, amelynek során az információs rendszerben kezelt adatok és kommunikáció titokban megismerhetők és rögzíthetők. Ennek érdekében az ehhez szükséges elektronikus adat az információs rendszerben elhelyezhető. Ez az eljárás elviekben lehetővé tenné, hogy a titkosított kommunikációk végpontjaira telepített titkos eszközökkel is megfigyelhető legyen a kommunikáció.

A probléma nyilvánvaló: a technika (*digital tool*) és a módszer is adott, de olyan közegben, ahol adott esetben nem lehet tudni, hogy az érintett személy milyen honosságú, az érintett információs rendszerek, adatok mely országhoz tartoznak. Mindezen körülmények előzetes tisztázása időbe telik, amely idő alatt a vagyon gyorsan átutalható, az adatok törölhetők, titkosíthatók. A gyors intézkedés viszont jogsértő lehet. A technológia tehát bár adott ahhoz, hogy elérjük a célunkat, ami hiányzik, az a gyors alkalmazás jogi keretrendszere.

¹⁵ Be. 232. § (1) bekezdés.

A kriptovaluták lefoglalása

Problémát jelent, hogy a bitcoin – a megtestesített érték oldaláról vizsgálva – csupán egy absztrakt fogalom, amellyel bizonyos tranzakciók láncolatának végeredményét jelöljük, és amelyre nyilvánvalóan szükség van ahhoz, hogy a mindennapok során beszélni tudjunk a rendszer működéséről. Ha pedig a birtoklás oldaláról szeretnénk megfogni a bitcoin lényegét (mit jelent az, hogy valakinek bitcoinja van?), akkor pedig a privát kulcsot kell a definíció középpontjába helyoznünk: bitcoinja annak van, aki ismer egy (nem „üres”) címhez tartozó privát kulcsot, hiszen a bitcoinnal való rendelkezéshez semmi egyébre nincs szüksége.¹⁶

A magyar büntetőeljárás jog 2018. július 1. napjától, a büntetőeljárás törvényéről szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) hatálybalépését követően tartalmaz rendelkezéseket a kriptovaluták lefoglalására. A megfelelő polgári jogi kategóriák hiányában a magyar büntetőjogi és büntetőeljárás szabályok szempontjából releváns legfőbb elem a kriptovaluta számítástechnikai adatként való létezése. *A kriptovaluta vagyoni értéket megtestesítő számítástechnikai adat, amelyet fizetésre használnak.*

A kriptovaluták Magyarországon hivatalosan el nem ismert, de nem is tiltott, alternatív fizetési eszközök, tehát forintba vagy más valutára szabadon átválthatók, ügyletek tárgyai lehetnek. Ezért némiképpen ellentmondásosnak tűnhet a kriptovaluta vagyonelkobzás vagy polgári jogi igény kielégítése céljából történő biztosítása, majd kezelése és értékesítése, hiszen ezzel a jogalkotó mégis csak elismeri a legitimitását.

A magyar büntetőeljárás jog a fenti probléma kiküszöbölése érdekében a magánjogi dogmatikát megkerülve már kodifikálta a virtuális valuták lefoglalásának szabályait,¹⁷ ezzel tulajdonképpen egyfajta jogi státuszt már adott a jelenségnek.¹⁸

A jogi felhatalmazás mellett technikailag a lefoglalás egy úgynevezett hatósági tárcába (*wallet*) történő átutalással történik. Mindehhez előzetesen a wallet-fájl és a felhasználói kulcsok megtalálása szükséges. Erre a célra fejleszthetők keresőszoftverek és a törölt tárcákat helyreállító programok.

A nehézséget az okozza, hogy adott esetben nem lehet tudni, hogy az érintett személynek milyen típusú kriptovalutája van még, milyen eszközökön, ezek

¹⁶ Halász Viktor: A bitcoin működése és lefoglalása a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 66. (2018), 7–8. 123.

¹⁷ A Be. 315. § (2) bekezdése szerint a fizetésre használt elektronikus adat lefoglalását úgy is végre lehet hajtani, hogy az elektronikus adattal olyan műveletet végeznek, amely az érintettnek az elektronikus adat által kifejezett vagyoni érték feletti rendelkezési lehetőségét megakadályozza.

¹⁸ Szathmáry Zoltán: Az elektronikus pénz és a bitcoin biztosítása a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 62. (2015), 11. 639–647.

az eszközök titkosítva vannak-e. Újabb kérdésként merül fel, hogy az érintett közreműködése nélkül feltörhető-e ezek az információs rendszerek, vagy kényszeríthető-e az érintett a biometrikus azonosítóinak megadására.

A sikeres lefoglalás után a vagyonelekobzás eredményeként a kriptovaluta tulajdonjoga az államra száll, ami feltételezi az állami kriptovaluta-tárcák fenntartását vagy a kriptovaluta átváltását nemzeti valutára. Mindez megint csak kivitelezhető technológiailag: a nyomozó hatóság biztonságos tárolóeszközöket (úgynevezett *ledger*) szerzett be.

Olyan további kérdések rendezése is szükséges, hogy a jogi státusszal nem rendelkező vagyon lefoglalása megalapozhat-e kártalanítási igényt, mivel a kriptovaluta az árfolyamának változása következtében akár jelentősen is veszíthet a reálértékéből. Ezt a magyar szabályozás az előzetes értékesítés szabályrendszere szerint képes megoldani. A büntetőeljárási kényszerintézkedések kialakításához ezért is lenne szükség a minimális polgári jogi dogmatikai alapok megteremtésére.

És még sorolhatnánk a felmerülő kérdéseket, amelyek megoldásra várnak, miközben egyre-másra jelennek meg az újabb kérdések. A fejlődés ugyanis nem áll meg. Látható, hogy a kihívást nem is a megfelelő technikai eszközök kifejlesztése és megtalálása jelenti, hanem az, hogy az alkalmazásuk mennyire van megtámogatva a megfelelő jogi szabályozással.

Irodalomjegyzék

- Halász Viktor: A bitcoin működése és lefoglalása a büntetőeljárásban. *Belügyi Szemle*, 66. (2018), 7–8. 117–146. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.7-8.9>
- Law Library of Congress: *Regulation of cryptocurrency around the world* (2018. június). Online: www.loc.gov/law/help/cryptocurrency/cryptocurrency-world-survey.pdf
- Szathmáry Zoltán: Az elektronikus pénz és a bitcoin biztosítása a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 62. (2015), 11. 639–647.
- Szathmáry Zoltán: Új vagyonelemek. In Miskolczi Barna – Szathmáry Zoltán: *Büntetőjogi kérdések az információk korában. Mesterséges intelligencia, big data, profilozás*. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 146–165.
- Turzó Ádám Pál: Viharként söpör végig a pénzügyi rendszeren a nagy Bitcoin-titok. *Portfolio.hu*, 2015. szeptember 23. Online: www.portfolio.hu/bank/20150923/viharkent-sopor-vegig-a-penzugyi-rendszeren-a-nagy-bitcoin-titok-219791